

Median historiaa niin että hitaampia heikottaa – media maailmankuvaa muokkaamassa

Arvio teoksesta Kortti, Jukka. *Mediahistoria. Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. Tietolipas 250. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2016. 379 s. ISBN 978-952-222-693-8.

Miira Kuvaja

Jukka Kortin kirja *Mediahistoria: Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin* on ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys mediahistoriasta. Kirjan kantavana teemana on ajatus, että media on kehittynyt asteittain historian ehdoilla, ei niinkään hyppäyksinä uusiin vaiheisiin ja teknologioihin. Mediaa käsitellään teoksessa siis evolutiivisesti. Kirja keskittyy pääasiallisesti 1400-luvun kirjapainotaidon keksimisen jälkeiseen aikaan, vaikka viittauksia varhaisempiinkin aikoihin tehdäänkin median historiallisuuden painottamiseksi. Kortti itse on Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian sekä Aalto-yliopiston televisiotutkimuksen dosentti. Mediahistoriaa Kortti on opettanut yli kymmenen vuotta Helsingin yliopistossa ja työskentelee tällä hetkellä yhteiskuntahistorian osastolla.

Kortti ei anna teoksessaan termille media tarkkaa määrittelyä. Hänen mukaansa media ilmiönä on ”aikamoinen termiviidakko”, johon muodostuu koko ajan lisää uusia sanoja. Terminä media ei ole suomen kielessä kovin vanha, sillä se tuli markkinoinnin ammattisanastoon 1970-luvulla ja yleiseen käyttöön vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Aluksi termi ymmärrettiin maailmalla sanomalehdistön aseman mainosvälineenä, mutta pian se laajentui kuvaamaan myös muita joukkotiedotusvälineitä – eikä vain viestintäteknologioita, vaan koko viestintäteollisuutta kulttuurisena toimijana. Historian ohella teoksessa käsitellään median rooleja eri yhteyksissä, kuten demokratiassa ja julkisuudessa sekä arjen ja maailmankuvan muokkaajana. Kirjassa painottuvat yhteiskunta- ja kulttuurihistorialliset näkökulmat, sillä Kortin mukaan keskeistä on nähdä median merkitykset laajemmassa sosiaalisessa, kulttuurisessa, taloudellisessa ja poliittisessä kontekstissa.

Teoksessa on kaiken kaikkiaan 11 lukua. Näistä neljä on teemalukuja, joista ensimmäinen käsittelee mediaa, demokratiaa ja julkisuutta. Luvussa käsitellään lehdistön politisoitumisen vaikutusta demokratian kehittymiseen. Toisessa teemaluvussa tarkastellaan mediaa, modernia ja globalisaatiota. Kortin mukaan media on elimellinen osa modernin ihmisen olemusta – ”sen tahdonvoimaista maailman rakentamista”. Kolmannen teemaluvun aiheena on median, talouden ja politiikan suhde, ja neljäs käsittelee median vaikutusta arkeen ja jokapäiväiseen elämään, joka Kortin näkemyksen mukaan on ollut näkyvää viimeistään 1800-luvulta lähtien. Tekstiin on lisäksi tehty nostoja yksittäisistä mielenkiintoisista ilmiöistä ja tapahtumista, esimerkiksi ensimmäisestä ”mediakampanjasta” 1500-luvun alkupuolella: Martti Lutherin raamatunkäännöksestä lentolehtisineen ja julisteineen. Tehostenostot on sijoitettu kirjassa omille paikoilleen historiaosuuksissa, joten niiden yhteydet laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen on helppo hahmottaa.

Kortti toteaa, että ymmärtääkseen nykyisen digitaalisuuden aiheuttamaa mediamuutosta myös mediatutkijat ovat alkaneet katsoa taaksepäin median historiaan. Hän kuitenkin lisää, että näin ei ole tehty riittävässä määrin, sillä usein uudet mediamuodot nähdään vähintään käänteentekevinä, jopa kaiken muuttavina vallankumouksina. Kortin mukaan nykyisessä teknologiahuumassa unohdetaan helposti, että kehitys on itse asiassa ollut varsin hidasta – kotitietokoneiden tulo osaksi media-arkea on tapahtunut oikeastaan vasta internetin leviämisen myötä. Teoksen yksi päätavoite onkin tuoda perspektiiviä median revoluutiopuheeseen ja kääntää siten lukijan katse median evolutiivisuuteen. Historiallisissa katsauksissa korostuu etenkin angloamerikkalainen näkökulma, mutta mukana kulkevat myös katsaukset Suomessa eri vaiheissa tapahtuneeseen kehitykseen.

Lehdistön politisoituminen ja globalisaation paineet

Nykytutkimukseen suuntautuneelle valtiotieteilijä-kansatieteilijälle teoksen antoisimpia lukuja ovat sen teemaluvut. En ole historioitsija enkä viestinnän tutkija, joten teemaluvut puolustavat kronologisen historiallisen esityksen ohessa mielestäni hyvin paikkaansa. Todennäköisesti moni lukija on kiinnostunut tietystä aiheesta, ja näin omaan kiinnostuksen kohteeseensa voi syventyä vaivattomasti. Lukeminen ja asian omaksuminen eivät kärsi, vaikka lukija ohittaisikin jotkin teemat kevyemmällä lukemisella.

Media, demokratia ja julkisuus -luvussa käydään läpi, miten lehdistön politisoitumisella oli kiistaton vaikutus demokratian kehittymiseen. Kyseessä on ilmiö, joka on yhä voimissaan myös Suomessa tiettyjen poliittisten ryhmien pyrkiessä kaventamaan vihakampanjoilla muiden ryhmien osallistumista poliittiseen keskusteluun. Etenkin kulttuuriset vaatimukset – kenen valvonnassa ja hallussa lehdistö on – ja suurempi henkinen vapaus näkyivät 1700-luvulta alkaneen porvariston nousun myötä myös lehdistön toiminnassa. Uusi (porvarillinen) eliitti kannatti liberalistista lehdistöteoriaa autoritaarisen eli korporatiivisen sijaan. Eurooppalaisen porvariston piirissä luodut lähestymistavat loivat pohjaa näkemyksille demokratiasta ja julkisuudesta, jotka ovat Kortin mukaan vaikuttaneet käsityksiimme viestinnän roolista yhteiskunnassa aina 2000-luvulle saakka.

Modernia ja globalisaatiota käsittelevässä teemaluvussa huomio kiinnittyy siihen, miten median kehitys 1800-luvulta lähtien oli olennainen osa kiihtyvää modernisaatioprosessia. Kortin mukaan kehitys on ollut evolutiivista, muttei kovin suoraviivaista, sillä etenkin maailmansodat ja niiden jälkeinen aika ovat muuttaneet modernin median rakenteita, joko keskeyttämällä tai vauhdittamalla prosesseja. Digitaalisen kulttuurin aiheuttama kiihdytys on Kortin mukaan tuonut myös globalisaatioon uusia ulottuvuuksia eri ilmiöiden levitessä entistä tehokkaammin ja nopeammin ympäri maailmaa. Medialla on usein ollut myös keskeinen roolin eriyhteiskunnan osa-alueiden modernisoitumisprosessissa. Etenkin kuluttaminen on ollut riippuvaista median kehityksestä, Kortin mukaan tämä on ilmennyt selvimmin mainonnassa. Hän toteaa, että esimerkiksi maailmansotien välisenä aikana mainonta oli oleellisesti luomassa ja määrittelemässä modernia, joka ilmeni mainoksissa rationaalisuuden, yksilöllisyyden ja nautinnonhalun yleistymisenä.

Myös kulttuurisen identiteetin muodostumisessa medialla on keskeinen asema. Sen kautta paitsi luodaan omaa identiteettiä, myös vahvistetaan stereotyyppioita. Sosiaalinen media on hyvä alusta oman persoonan ”brändäämiseen”, oman identiteetin luomiseen. Kortti mainitsee esimerkkeinä naiset ja etniset stereotyyppiat. Naisille tarjotaan erilaisia mielikuvia erityisesti naistenlehtien avulla, etnisille ryhmille tuodaan malleja esimerkiksi televisio-ohjelmien kautta. Nationalismi puolestaan on 1800-luvun käsite, ja vuosisadan massalehdistöllä oli suuri merkitys siinä, miten kansakuntaa luotiin ihmisistä, jotka eivät tunne toisiaan ja yhteisöistä, jotka olivat liian suuria kohtaamaan toisiaan kasvokkain. Kortti katsoo, että myös Suomessa sanomalehdistöllä ja myös kirjallisuudella on ollut tärkeä, ajoittain jopa keskeinen rooli suomalaisuuden määrittelyssä viimeistään sanomalehtimies, filosofi J. V. Snellmanista lähtien.

Medialla on ollut suuri merkitys myös globalisaatiossa, joka on joissain kirjoituksissa paikannettu jopa Aleksanteri Suureen ja Persian muodostumisen aikaan. 2000-luvun vaihteen globalisaatiokäsitys syntyi kylmän sodan jälkeisellä ajalla, kun idän ja lännen välinen vastakkainasettelu päättyi. Median markkinoituminen on ollut myös globalisaation seurausta. Globalisaatio on mahdollistunut mediateknologioiden kehityksen myötä ja samaan aikaan globalisaatio on vahvistunut teknologisen kehityksen kanssa. Kehitys on kuitenkin ottanut huomioon globaalin ohella myös paikallisen eli lokaalin, sillä globaalin ajan mediatuotteet on usein muokattu kansallisiksi versioiksi lokalisoimalla ne. Esimerkiksi suosituista televisio-ohjelmista on tehty kuhunkin maahan sopivia, kansallisia versioita.

Hallitse mediaa – hallitse ihmisiä

Median hallinta on ollut tärkeää hallitsijoille jo varhain. Antiikin Roomassa Julius Caesar (100-44 eaa.) käytti tiedotuskanavanaan *Acta Diurna* – puutaulua, johon päivittäin kirjoitettiin lyhyitä tiedonantoja Rooman forumilla. Actan avulla Julius Caesar toi julki omia populistisia kantojaan. Raha ja talous ovat samoin aina olleet oleellinen osa median syntymistä, toimintaa ja evoluutiota. Jo Actan avulla tehtiin rahaa sitä kopioimalla ja myymällä. Myöhemmin lennättimellä oli suuri merkitys pörssi- ja puuvillakaupan kehittymiseen ja puuvillakaupan käymiseen. Nykyään kukaan tuskin kiistää rahan, vallan ja median yhteyksiä. Median kehityksellä on ollut huomattava vaikutus myös siihen, miten sotia käydään ja ihmisiä hallitaan. Mediaan liittyvätkin

oleellisesti myös sensuuri ja propaganda. Sensuuri voi ilmetä monin tavoin: säätelämällä, rakenteellisilla keinoilla, ennaltaehkäisevänä tai jälkikäteen rankaisevana, median passiivisena sensuurina ennakkosensuurin aikana sekä myös itsesensuurina. Sensuuri oli käytössä jo ennen varsinaista kirjoitettua mediaa, esimerkiksi Sokrateen aikana se ilmeni puhekielloilla. Tiukimmin sensuuria on harjoitettu sotien aikana. Mutta niin kauan kuin on ollut sensuuria, on sitä pyritty myös kiertämään. Nykyisin se on mahdollista esimerkiksi sosiaalisen median avulla. Samoin median mukana on kulkenut aina propaganda eli suostutteleva viestintä, jonka avulla on pyritty vaikuttamaan ihmisten mielipiteisiin ja myös toimintaan. Kortin mukaan propagandan keinoja käytettiin jo Egyptin hieroglyfeissä ja sieltä ne siirtyivät Aleksanteri Suuren (356–323 eaa.) ja Elisabet I:n (1533–1603) kautta moderniin aikaan Berliinin olympialaisiin ja Ukrainan vuoden 2014 kriisiin.

Arjen teoretisointi teki läpimurtonsa historian tutkimuksessa ja yhteiskuntatieteissä 1960-luvulla. Arki on kietoutunut median ja kulutuksen kautta pitkälti talouteen, ja nykyään voidaan sanoa, että kaupallinen mediateollisuus jopa ohjaa tehokkaasti varsinkin nuorten ihmisten arkea. Modernia arkea hallitsee yhdistelmä byrokratiaa, tiedettä, teknologiaa ja massakulttuuria. Keskeisellä sijalla tässä kaikessa ovat erilaiset informaatio- ja viestintäteknologiat. Ne ovat olleet Kortin mukaan elimellinen osa arjen yksityisyyttä, joka puolestaan on varsin tuore ilmiö ihmiskunnan historiassa. 1900-luvulta lähtien vapaa-aikaa ovat määrittäneet radio, televisio ja myöhemmin myös internet – joka on ajasta ja yksittäisestä laitteesta riippumattomana vapauttanut televisioperheet pois sohvalta.

Jukka Kortin kirja on kattava esitys median historiasta. Meille maallikolle teos on mielenkiintoista ja helppoa luettavaa, jossa yksittäiset ilmiöt ja tapahtumat nivotaan selkeästi ja sujuvasti historialliseen kokonaisuuteen. Kortti toteaa kirjan alussa, että teoksessa on tarkoitus peilata suomalaista kehitystä kansainväliseen mediahistoriaan, ei antaa siitä kattavaa esitystä. Jos tästä erinomaisesta kirjasta oikein etsimällä etsii jotain puutetta, niin kenties se on juuri tässä Suomen kehityksen esittelyssä. Olisi ollut mielenkiintoista tietää vielä lisää siitä, mitä Suomessa tapahtui samaan aikaan maailman tapahtumien kanssa, vaikka Suomen kehitystä tarkastellaankin kirjassa toki omana alajuonteenaan. Kaiken kaikkiaan *Mediahistoria* kannattaa ehdottomasti kuitenkin ottaa lukulistalle, sillä se tarjoaa sujuvan ja analyttisen kuvan median historiallisesta kehityksestä.

VTM, HuK Miira Kuvaja tekee kansatieteen pro gradu -työtä Stadin Derbyssä Helsingin yliopistossa.